

HADTÖRTÉNELMI IRODALOM.

Supplement zu den Mittheilungen des k. u. k. Kriegsarchivs. Szerkesztő a cs. és kir. hadilevéltár igazgatósága. Geschichte der k. u. k. Wehrmacht. Die Regimente, Corps, Branchen und Anstalten von 1618 bis Ende des XIX. Jahrhunderts. Irta: Wrede Alfonz báró őrnagy.

II. Band. Wien, 1898.

FELSZLATOTT GYALOG CSAPATOK.

Külön-külön felsorolja a szerző a felosztott gyalog- és határőr-ezredeket, — a gránátos és könnyű gyalog zászlóaljokat, — a 64. vadász-ezredet, — a különleges hadi és egyéb alakulásokat, — a szabad, az önkéntes, a megszálló és a törzs-csapatokat-, valamint a zsoldos ezredeket és pedig oly módon, mint ahogy azt az I. kötetben a gyalogezredek történeténél tette. Nyomára akadunk az 1619.,

1621., 1635., 1690., 1695., 1688., 1702. és 1710. években alakított magyar hajdúezredeknek is.

A különböző gyalogezredek gránátos századaiból összevont gránátos zászlóaljok tárgyalásánál az író előbb megismerteti: a gránátos századok keletkezését 1670-ben (az első száz gránátost Candiából hozatták), a további fejlődést, felszerelést, felfegyverzést, majd rátér a zászlóaljok időszakonkénti felosztására és ezeknek történetére.

Könnyű csapatok csoportjába tartoznak az 1798-ban alakított ama zászlóaljok, melyeket a francziák új harcmodora következtében alakítottak különféle szabad csapatokból s a melyeket főként apróbb csatározásokra alkalmaztak.

Különleges hadi és egyéb alakulások, valamint a szabad csapatok csoportjában azokat a zászlóaljokat és századokat ismerjük meg, melyeket már a harminczéves háborútól kezdődőleg s rendszerint csak

háború idejére toboroztak össze magánosok saját költségükön. Ilyenek voltak: D'Albon ezrede, -- a milanói, tiroli, istriai, triesti, bukovinai és horvát zászlóalj, -- az 1866-ban a pótcapatokból alakított 20 gyalog zászlóalj, -- az 1700--1713. évek szabad csapatai, -- Trenck pandurjai, -- az 1757-ben alakított horvát banderialis ezred, -- O'Donell csapata, -- a Grün-Laudon ezred, -- Károly főherceg, Bourbon, Condé és más légiók, -- az 1805., 1809., 1813--1815., 1848--49. (Szirmay, Hurban, a horvát, a szerémségi, kikindai, bácsi stb. zászlóalj) és 1859. évek alakulásai (kassai, pozsonyi, győri, pesti első és második, miskolci, kikindai szabadesapatok), -- különféle határőr szabadesapatok és az önkéntes vadász-zászlóalj.

Megszálló csapatok nevezete alá foglalja az író azon alakulásokat, melyek várakban és egyebütt ideiglenesen vagy állandóan teljesítettek szolgálatot s vagy önkéntesekből állottak, vagy pedig a rendes és szabad gyalogcsapatokból vétettek. Ily megszálló csapatok Magyarországon is voltak és pedig az 1618--1663. terjedő időben: Győrött, Komáromban, Érsekujváron. Pozsonyban, Füleken, Léván, Szatmáron, Kiskomáromban, Kanizsán, Zalaegerszegen, Tokajban és Szendrőn, az 1675--1748. években: Győrött, Pozsonyban, Komáromban, Szendrőn, Lipótváron, Léván, Magyaróváron, Füleken, Érsekujváron, Nyitrán, Pápán, Veszprémben, Trencsénben, Vágselyén, Gután, Csáktornyan, Esztergomban, Galgócson, Zólyomban, Kanizsán, Székesfehérváron, Tokajban, Egerben, Eperjesen, Nagyváradon, Budán, Kassán, Lőcsén, Korponán, Semptén és Árvában.

Külön fejezetben tárgyaltnak a harminczéves háborútól kezdődőleg a törzscsapatok, vagyis azok, melyek a vezérek védelmére rendeltettek, vagy pedig a magasabb parancsnokságoknál az őr-, futár- és biztonsági szolgálat ellátására voltak hivatottak.

Zsoldos ezredeknek (Mieth-Regimenter = kölcsön vett ezredek) nevezi a szerző a szükséghez képest idegen államoktól és uralkodóktól rendszerint csak a háború tartamára kölcsön vett ama csapattesteket, melyek császári ellátásban részesültek.

A terjedelmes kötetet különböző szempontok szerint összeállított három név- és tárgymutató zárja le.

Mittheilungen des k. u. k. Kriegsarchivs. Neue Folge. Szerkeszté a cs. és kir. hadilevéltár igazgatósága.

XI. Band. Wien, 1899.

Beiträge zur Geschichte des rastatter Gesandtenmordes am 28. April 1799. Irta: Criste Oscar százados.

Adalékok a rastatti követgyilkossághoz. A munka megértéséhez szükséges, hogy az olvasó ismerje Vivenot, Helfert, Mendelssohn és Hüffer idevágó műveit, mivel az író nem vehette papírra mindazon adatokat és véleményeket, melyek az orvtámadásra vonatkozóan eleddig megjelentek.

A közlemény nem állapítja meg az oly sokáig hiába keresett gyilkosokat, mert mint a hogy maga az író is mondja: a bécsi okleveles anyagból sem tűnik ki az annyiszor keresett igazság! Szerző az eseményekre vonatkozó és Bécsben eddigelé zár alatt tartott idevágó oklevelek anyagát válogatta össze, hogy eloszlassa a történetírók ama gyanuját, miszerint a bécsi oklevelekben van a rejtély kulcsa, valamint hogy megdöntse ama téves hitet, miszerint magyar huszárok követték el a gyilkosságot.

Bevezetésül szolgál a kongresszus céljának ismertetése és ennek működése a stockachi csatáig. A Kospoth altábornagy vezette hadtestnél 1799 márczius 26-tól április 28-ig lefolyt eseményeket tárgyaló fejezetben a szerző legelőször is megismerteti a hadat viselő ellenfelek helyzetét, azután pedig rátér Károly főherczegnek ama intézkedéseire, melyeket a Rajna jobb partján elterülő hegyek szorosait megszálló Kospoth hadtest számára kiadtak.

Az 1799 márczius 26-tól április 28-ig lezajlott eseményeket tárgyaló fejezetben a rastatti nagygyűlésnek a stockachi csata utáni működését, valamint a császári előőrsöknek adott parancsok néhányát olvassuk, a mi után a Münchenben, Stuttgartban és Regensburgban kémszolgálatot is teljesítő francia meghatalmazottak kiutasítását tárgyalja a szerző. Metternich rastatti császári meghatalmazott visszahívása körülményeinek ismertetését követik a francziák magatartásának esetelése, a dán és holland követek kiutasítása körüli tárgyalások, a birodalom határainak lezárására, a francia követek postai küldeményeinek elfogására, a rastatti nagygyűlés francia tagjainak pókhendiségére és ezeknek a birodalom területéről való kiutasítására, valamint Rastattnak a Székely huszárezred által való megszállására vonatkozó adatok.

További fejezetek: *a)* a francia követség személyzetének vallo-másai és a merényletre vonatkozó első hírek; *b)* események Rastattban 1799 április 28-án éjjel; *c)* a francia követség elutazása április 29-én; *d)* Károly főherczeg intézkedései; *e)* a villingi jegyzőkönyv; *f)* a francia és az osztrák kormány intézkedései; *g)* Károly főherczeg véleménye a gyilkosságra nézve; *h)* a meggyanusított huszárok sorsa és *i)* a történetírók véleménye.

a-hoz. Egymás után következnek az életben maradottak (Jean Debry francia követ, a meggyilkoltak hozzátartozóinak, a követség személyzetének, a kocsisoknak stb.) vallomásai, a miket az író bírálgat és bonczolgat, azután szemügyre veszi a merénylet helyét és annak lefolyását (a támadók és megtámadottak magatartását), nagy gonddal összeszedi a czáfolatokat, a mikbe beleszövi a hatóságok magatartását, a porosz és a visszamaradt többi német államok képviselőinek pártatlannak éppen nem mondható magaviseletét, a hírlapok adatait és végül az orvtámadás nyomán kerekedett pletykákat és mendemondákat. Mindezekből kitűnik, hogy senki sem tudta határozottan megmondani, hogy kik a gyilkosok.

b-hez. Ebben a szerző leírja azon eseményeket, melyek a gyilkosságot követőleg végbementek Rastattban és az orvtámadás helyén, azután pedig közzéteszi azokat az okiratokat, jelentéseket és leveleket, melyek a megdőbentő hír hallatára keletkeztek. A részletek és ezek bírálata érdekes és tanulságos.

c-hez. Figyelemreméltó körülményeket tartalmaz arra nézve, hogy miképen jutottak hazájukba a francia követség életben maradt tagjai.

d-hez. Károly főherczegnek éles elméjét igazoló ama határozott és szabatos intézkedéseit, olvassuk a munka e részében, melyek az igazság kiderítését czélozták. Az intézkedések magukba foglalják: Barbacsy ezredesnek, Burghardt századosnak felelősségre vonását, a gyanúba fogott huszár legénység letartóztatását, a kivizsgálásra hivatott bizottság megalakítását Villingenben és a főherczegnek a vizsgálat végrehajtására vonatkozó irányelveit. Ezeket követik: a főherczegnek Massenához, a francia hadak főparancsnokához intézett levele, a békegyűlés tagjai által szerkesztett jelentés átvivője, Eyben báró dán-holsteini követségi titkár küldetésének leírása és végül Schmidt Sebestyén Henrik császári tábornok, Károly főherczeg tábornoki főnöke állítólagos levelének magyarázata és az ezen levél okozta körülmények megvilágítása.

e-hez. A Villingenben Sporeck gróf cs. k. altábornagy elnöksége alatt megalakult bizottság által 1799 május 7-től fogatosított kihallgatásokról szerkesztett és eddigelé nyilvánosságra nem hozott jegyzőkönyvek sorozata (kihallgattattak: Barbacsy ezredes, Burghardt százados, Szentés főhadnagy, Draveczky és Fontana hadnagyok, egy őrmester, egy tizedes és 16 közhuszár). A jegyzőkönyvekhez függesztett összegezés szerint a bizottság véleménye az, *hogy egyetlen egy adat sincsen a Székely huszárezredbeliek bűnösségének bizonyítására: sőt nekik köszönhető az életben maradottak megmenekülése; bizonyos*

csak az, hogy Bonnier és Roberjot megöletett, Debry pedig megsebesült; hogy kik voltak a tettesek, meg nem állapítható!

f-hez. Szerző szerint Poroszország kapva kapott az alkalmon, hogy a gyilkosságot ellenlábasa, Ausztria, ellen felhasználja. Franciaország ugyancsak örült, hogy nemzetének Ausztria elleni gyűlöletét fölfrissítheti. Főbb vonásokban megismerjük a franciaországi eseményeket és pedig: Debry czélzatos és hősködő eljárását, a direktorium és a francia nép magatartását, végül pedig, hogy a meggyilkolt Roberjot felesége miképen vádolta meg Debryt a merénylet értelmi szerzésével. Thugut, Colloredo, Cobenzl véleményének beszövése után az író annak ad kifejezést, hogy a bécsi kormány megtette mindazt, mit az adott esetben megtennie hatalmában és jogában állott.

g-hez. A bonyolult kérdés ügyében nagy szerepet játszik még Károly főherczegnek bátyjához a császárhoz 1799 szeptember 2. írt ama nevezetes levele, melyben a merénylet szerzőinek Schmidt tábornokot, Mayer alezredest, Merveldt gróf és Görger tábornokokat tartja. A szószerint közölt levelet terjedelmes megjegyzések és magyarázatok kísérik. a mik alapján szerzőnek az a véleménye, hogy Károly főherczeg tévedett, valamint, hogy bizonyos előítéletek és hiányos, egyoldalú értesülések alapján mondotta ki véleményét.

h-hoz. Adatok a birói vizsgálatnak folytatására és a bevádoltaknak sorsára nézve (Barbacsy, Burghardt és a legénység bevonult Erdélybe, a hol Barbacsy czímzetes tábornokká, Burghardt pedig czímzetes őrnagygyá lett; a legénység a pótesapatokhoz került.) Ide ígatta az író Károly főherczegnek az 1799. évi hadjáratra vonatkozó és 1819-ben napvilágot látott történetének következő szavait: A követek-április 28. indultak el Strassburgba, útközben azonban megtámadtak, kettő közülök megöletett, a harmadik pedig több sebből vérezve megmenekült a sötétség oltalma alatt. A szerencsétlenség oka eddigelé ismeretlen s a titoknak kiderítése az utókorra marad.

i-hez. Külföldi történetírók egymástól elűtő nyilatkozatainak ismertetése, a mikből kitűnik, hogy legtöbben a bécsi kormányt, vagy ennek megbizottait tartják a merénylet értelmi szerzőinek. a Székely huszárokat pedig a végrehajtóknak. Az író itt sem szűnik meg védeni huszárjainkat és ritka szívóssággal támadja a jobbára hiteles adatok híján világgá röpített föltevéseket.

Mellékletek: Kospoth altábornagy hadtestének hadrendje, Károly főherczeg két levele, Eyben bárónak a békegyűlés tagjaihoz intézett körirata és három darab térkép.

A nagy gonddal és körültekintéssel szerkesztett munkát mindenki figyelmébe ajánljuk.

XII. Band. Wien, 1900.

1. *Die Stadt des Palladio in Jahre 1848.* Irta: Helfert báró.

Ujabbkori hadviselésre vonatkozó közlemény, mely a Vicenza körül 1848 márczius 22-től június 22-ig lezajlott eseményeket foglalja össze. Az első három fejezetben a szerző leírja: az olasz forradalom keletkezését, a forradalmárok és az osztrák csapatok erejét és állapotát, a torre-di-confinei harcokat, a Nugent vezérlete alá állított osztrák tartalék hadtest megalakulását, a palmanovai, udinei, pontafeli, pontebbai ütközeteket, Nugent előnyomulását a Piavéig, a fadaltói, onigói és padernói harcokat, Durando seregének erejét és előnyomulását Trevisora, az itt folytatott harcokat 1848 május 8-tól 13-ig, az osztrák tartalék hadtestnek megpróbáltatásokkal teli menetét Veronába és ugyane hadtestnek visszarendelését Vicenza megostromlásához.

A 4. fejezetben a szerző tárgyalás alá veszi az ellenfelek helyzetét, a mi után reátér Radetzkynek május 27 --28-án Mantuához végrehajtott merész oldalmenetére, valamint a curtatonei és goitói harcokra. Megismerjük azokat az okokat, melyek folytán Radetzky elvetette az ellenséges sereg megtámadásának eszméjét és hadával megfordulva Vicenzára tört. Vicenza ostroma szép részleteket tartalmaz. A katonai erényeknek tündöklő példáit mutatják a Monte Bericon (Culoz dandára) a San-Margherita, Ca-di-Cima, Monte Spia és Bericocoli (Kopal vezette 10. vadász-zászlóalj), Villa Rotonda, Santa Caterina, Porta del Monte, Madonna del Monte, Casa Setteventi, Monte Parnasso és Salvi birtokáért vívott harcok. A Porta Padova ostromlásánál pedig az *52. magyar gyalogezred 1. és 2. zászlóalja* (Pécs) mutatta meg, hogy mire képes a magyar katona. (Lásd az Adam-féle «Erinnerungen an die Feldzüge der k. k. Armee in Italien» című képsorozatot és a «Rivista di Cavalleria» olasz katonai folyóirat 1911 novemberi füzetét.)

A befejező 5. szakaszban az író Vicenza capitulatioját ismerteti mindvégig vonzó leírásban.

A melléklet magába foglalja: Felső-Olaszország általános és Vicenza környék térképét, valamint az osztrák hadak és Durando seregének hadrendjét.

2. *Die Hauptrelation des kaiserlichen Residenten in Constantinopel Simon Reniger von Reningen 1649—1666.* Irta: Veltzé százados.

A vasvári békekötésben is szerepelt Reningeni Reniger Simon császári haditanácsos és I. Lipótnak 1649—1666-ig konstantinápolyi állandó követének működésére vonatkozó ama jelentése, melyet ő maga szerkesztett visszatérése után. Érdekes részleteket találunk a török császári udvar eseményeire, a többször megisméltódott katonai lázadásokra, idegen követek fogadtatására és az akkori politikai viszonyokra nézve. Reánk vonatkoznak azok a dolgok, a melyek II. Rákóczy György, Rhédey Ferencz, Bacsai Ákos, Kemény János és I. Apaffy Mihály fejedelemsége alatt történtek Konstantinápolyban. Hozzá tartozik az azon időben ugyancsak nagy szerepet játszott Leslie Walter gróf relatiója. Mellékletek: összesítés ama pénzekről, melyeket a császári udvari hadi pénztár fizetett ki Renigernek követsége alatt. Reniger nemesi levelének kivonata és az 1664 május 12. és augusztus 13-án kelt leveleinek hasonmásai.

3. *Die císalutanische Walachei unter kaiserlicher Verwaltung 1717—1739.* Irta: Jakubenz százados.

Oláhország nyugoti felének császári közigazgatás alá vett részének története abból az időből, a mikor az 1716—18. évi török háborúk után a szultán lemondott a Bánságról, Boszniáról (az Unnág), továbbá Szerbiáról és Oláhországnak elvesztett részeiről. Az első melléklet Savoyai Jenő előterjesztése a tartomány közigazgatására nézve, a második melléklet Oláhország térképe.

4. *Österreich im Kriege gegen die französische Revolution 1792.* Irta: Christen százados.

Befejezése a Mittheilungen Neue Folge V., VI., VII., IX. és X. kötetében (Hadtörténelmi Közlemények 1911. évfolyama és a folyó év június és szeptember havi füzetei) hasonló cím alatt megjelent munkának. A közlemény részei: a jemappei csata 1792 nov. 6-án: az osztrákok visszavonulása Brüsszelbe, a francziák előnyomulása Brüsszel felé, Antwerpen behódolása, a franczia ardeni sereg, Beaulieu báró altábornagy hadtestének magatartása, az osztrákok visszavonulása a Rajnához, tárgyalások a háború folytatására nézve Ausztria és Poroszország között és végül események a Hohenlohe-Kirchberg herczeg vezette osztrák hadtestnél az 1792. év végén. Alsóbbrendű hadi eseményekben szerepeltek: a 19., 33., 34. és 37. magyar gyalogezredek zászlóaljai, a 2., 19., 31., 32., 33., 37., 39., 51. és 52. gyalogezredek gránátos századaiból alakított gránátos zászlóaljak, a Wurmser, Blankenstein és Esterházy huszárok (összesen mintegy 11,187 gyalogos és 6,138 huszár). Mellékletek: magyarázat a jemappei csatához és térkép ugyanahhoz.

PILCH JENŐ,
százados.